

Розділ 3

ВІДПОВІДІ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТА СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ГРОМАД ДЛЯ ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМУ І ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ ПІСЛЯ ВІЙНИ

УДК 336.5

Анастасія Софієнко

*керівник експертної групи з питань бюджетування
директорату європейської інтеграції, бюджетування
та узгодження політик Міністерства освіти і науки України*

ЯК ВІДСТОЯТИ ВИДАТКИ НА ОСВІТУ У ПОВОЄННИЙ ЧАС

HOW TO DEFEND EDUCATION EXPENDITURES IN THE POSTWAR PERIOD

Abstract. *In times of economic difficulties, special attention is paid to the efficient use of budget funds. The analysis of budget expenditures on education (on the example of the education subvention) indicates the functioning of an excessive, inefficient school network in Ukraine, which does not provide quality education for all students. The formula for the distribution of the education subvention has proven to be an effective tool for optimizing the school network to improve the quality of education.*

В умовах фінансових труднощів, які викликані повномасштабною війною, не варто очікувати на інвестиції в систему освіти. Пріоритетом є оборонний сектор, але держава гарантує утримання системи освіти (здобувачі мають бути охоплені освітою, а вчителі та викладачі отримувати заробітну плату за свою роботу).

Відповідно до Закону України «Про освіту» держава забезпечує асигнування на освіту в розмірі не менше ніж 7 % ВВП за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел фінансування, не заборонених законодавством. Так, у 2021 році видатки зведеного бюджету на освіту становили 6,7 % ВВП, або 319,0 млрд грн, а на 2022 рік — передбачено 7,5 % ВВП, або 402,2 млрд грн [2]. Отже, у поточному році видатки на освіту

вперше досягли показника, визначеного Законом України «Про освіту».

Слід зазначити, що такий обсяг видатків на освіту, за даними Світового банку за 2018 рік, є зіставним або навіть вищим ніж у таких країнах, як: Норвегія та Швеція (7,6 %), Фінляндія (6,3 %), Франція (5,4 %), Естонія (5,2 %), Німеччина (5,0 %), Угорщина та Польща (4,6 %), Чехія (4,3 %), Латвія (4,2 %), Словаччина (4,0 %), Литва (3,9 %) та Румунія (3,3 %) [3].

Проте, після російського вторгнення на територію України частину видатків на освіту спрямовано до резервного фонду державного бюджету на задоволення потреб армії. Так, державні видатки на освіту спочатку зменшилися на 8 млрд грн (видатки розвитку) [6], а потім ще на 14,8 млрд грн (-10 % від усіх бюджетних програм, у т. ч. видатки на оплату праці викладачам і вчителям) [7].

Фінансова допомога від МФО та іноземних партнерів надходить за принципом компенсації, додаткове (понад заплановане у державному бюджеті) фінансування не передбачається. Наприклад, у рамках проекту «Підтримка державних видатків для забезпечення стійкого державного управління в Україні» Україна отримує від Світового банку (МБРР, МАР) 1,5 млрд дол. США на часткове відшкодування уже зменшених видатків на оплату праці державних службовців і педагогів, що забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти [2].

Постає питання ефективності використання наявних коштів у державному бюджеті. Вказане питання пропонуємо дослідити на прикладі освітньої субвенції, яка становить 2/3 державних видатків на освіту або 1/4 видатків зведеного бюджету на освіту. Освітня субвенція спрямовується на оплату праці педагогів з нарахуваннями у всіх типах закладів, що забезпечують здобуття загальної середньої освіти. Залишки освітньої субвенції у наступному бюджетному році можуть використовуватися на оновлення матеріально-технічної бази закладів [1].

Вартість здобуття освіти у сільських школах є набагато вищою, ніж у міських закладах, зокрема через неефективну мережу з великою кількістю малокомплектних шкіл.

Позитивний зв'язок між високими витратами на підготовку учня та результативністю навчальних досягнень відсутній. Учні сільських шкіл мають обмежений доступ до якісної освіти та демонструють нижчі результати навчання, порівняно з випускниками міських шкіл.

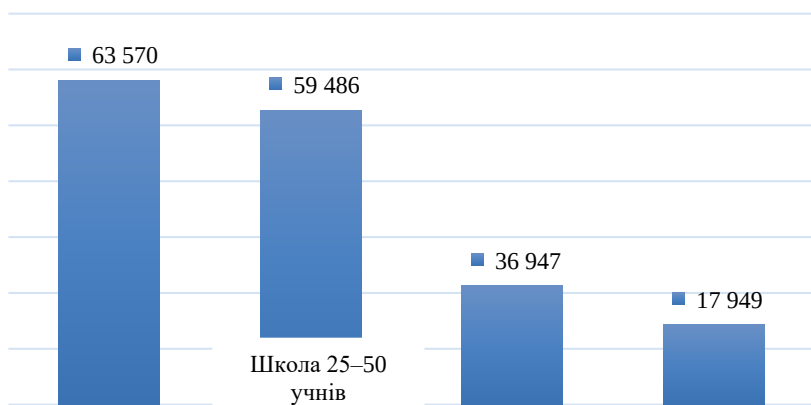

Рис. 1. Середня вартість навчання одного учня на рік залежно від розміру школи, грн

Таблиця 1

**ЧАСТКА УЧАСНИКІВ ЗНО,
ЯКІ НЕ ПОДОЛАЛИ ПОРІГ СКЛАВ/ НЕ СКЛАВ, 2021 РІК [4]**

Показник/ предмет	Українська мова	Математика	Історія України
місто	3,7 %	18,6 %	10,7 %
село	8,1 %	33,1 %	13,8 %

Переважає більшість малокомплектних закладів є сільськими школами з низькою середньою наповнюваністю закладів і класів, низьким співвідношенням кількості учнів на 1 вчителя. Шкільна мережа в Україні є надмірною, неефективною, не забезпечує рівного доступу до якісної освіти для всіх школярів. У малих закладах освіти всі класи є малокомплектними, співвідношення учень/вчитель є низьким, що негативно впливає на якість освіти.

Основною причиною такої ситуації є запізнана реакція на демографічні зміни в країні. В період з 1990 до 2021 року кількість учнів скоротилася на 40,8 %, тоді як кількість вчителів — лише на 18 %, кількість закладів — на 30 %.

Одним із інструментів державної політики задля оптимізації шкільної мережі з метою підвищення якості освіти є формула розподілу освітньої субвенції. Формула розподілу освітньої субве-

нції спрямована на підвищення якості освіти через стимулювання органів місцевого самоврядування до оптимізації неефективної мережі шкіл. Розрахунок обсягу субвенції здійснюється на основі навчальних планів, середньої заробітної плати вчителя, розрахункової наповнюваності класів. На обсяги освітньої субвенції не впливає фактична кількість ставок педагогічних працівників, фактична кількість класів чи інші параметри, на які можуть напряму впливати засновники.

$$\text{Обсяг освітньої субвенції для громади} = \frac{\text{Кількість учнів в громаді}}{\text{РНК}} \times \frac{\text{Навчальний план, год}}{18 \text{ год (ставка 1 вчителя)}} \times \text{Середня ЗП вчителя}$$

Рис. 2. Формула розподілу освітньої субвенції (спрощений вигляд)

Розрахункова наповнюваності класів (РНК) — середній рівень наповнюваності класів закладів загальної середньої освіти відповідної адміністративно-територіальної одиниці за умови раціональної організації шкільної мережі [5].

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 21.06.2022).
2. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk> (дата звернення: 21.06.2022).
3. Офіційний сайт Світового банку. URL: <https://databank.worldbank.org/home.aspx> (дата звернення: 21.06.2022).
4. Офіційний сайт Українського центру оцінювання якості освіти. URL: <https://zno.testportal.com.ua/opendata> (дата звернення: 21.06.2022).
5. Про затвердження формули розподілу освітньої субвенції між місцевими бюджетами: постанова КМУ від 27 груд. 2017 р. № 1088. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1088-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.06.2022).
6. Про спрямування коштів до резервного фонду державного бюджету: постанова КМУ від 10 бер. 2022 р. № 245. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/245-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.06.2022).
7. Про спрямування коштів до резервного фонду державного бюджету: постанова КМУ від 1 квіт. 2022 р. № 401. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.06.2022).